

La revolta dels Gorretes a Catalunya (1687-1689)

per Jaume Dantí

Introducció bibliogràfica

De les revoltes de la segona meitat del segle XVII, en parla ja Feliu de la Penya en la seva obra *Anales de Cataluña*:¹ es refereix fonamentalment a l'aixecament de Centelles de l'any 1687 i al ressò que aquest va tenir. No apareix en l'explicació d'aquest autor la possibilitat de lligam amb altres fets posteriors, ni tampoc la possible persistència d'una inestabilitat social des del 1640 fins al final del segle XVII.

Semblantment, en parlen autors com Norbert Font² i Víctor Balaguer³ en les seves respectives obres d'història de Catalunya. Es consideren uns aixecaments més o menys aïllats que, segons N. Font, renoven les qüestions sobre els allotjaments i la resistència dels pobles, cada vegada més oprimits i delmats per la fam. Coincideixen també aquests autors en el fet que no s'aconseguien gaires coses, tret del canvi del virrei o la recuperació d'algunes llibertats.

Bofarull, en la seva *Historia de Cataluña*,⁴ menciona aquestes revoltes i insinua la possibilitat que fossin un mateix moviment durant els anys 1687-89; tot i així, es continua privilegiant la revolta del 1687.

Passant a obres més recents, trobem ja estudis dedicats exclusivament a la revolta: el d'Amadeu Terol *La revolta dels Gorretes*⁵ i el de Henry Kamen *La revolta dels Segadors*.⁶ Pel que fa al primer, tal com el títol del treball indica, se centra sobretot en l'última part del moviment, que és el que s'anomena pròpiament dels Gorretes o Barretines. També en aquest estudi es mencionen les diferents etapes del moviment, però no s'arriben a considerar com una unitat i no queden massa clares algunes qüestions com ara la postura del Consell d'Aragó davant la revolta.

L'article de Henry Kamen, sens dubte el més complet de tots els esmentats, parla ja d'aquesta possible relació dels tres moviments, els del 1687, 1688

1. FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña* (Barcelona 1709), vol. III, LI. XXI, cap. IX, p. 392.

2. FONT I SAGUÉ, *Història de Catalunya* (Barcelona 1899), p. 128.

3. BALAGUER, *Historia de Cataluña* (Barcelona 1853), vol. VII, llibre X, cap. XI, p. 580.

4. BOFARULL, *Historia de Cataluña* (Barcelona 1878), vol. VII, p. 291.

5. TEROL, *La Revolta dels Gorretes*, tesi de llicenciatura, inèdita (Universitat de Barcelona, 1974).

6. KAMEN, *A forgotten Insurrection of the seventeenth century: the Catalan Peasant Rising of 1688*, a *Journal of Modern History* (Chicago 1977), ps. 210-230.

i 1689, però no els considera com una unitat. L'autor exposa que, malgrat que hi hagi unes diferències pròpies del pas del temps i del desenvolupament històric, es pot veure una relació o una certa continuïtat entre els fets produïts el 1640 i els fets que enllacen amb la Guerra de Successió.

La relació entre la revolta dels Gorretes i la del 1640 és difícil de veure, ja que hi ha alguns elements clarament diferenciadors. Per un cantó, la situació econòmica existent al començament de la revolta dels Segadors era conjunturalment menys crítica que la del 1687, tal com després veurem; per un altre cantó, la participació popular i l'actitud de les institucions catalanes són bastant diferents en els dos moviments. Així, doncs, mentre que el 1640 acabà portant la direcció de la revolta la generalitat, el 1687 des del principi al final el poble féu i dirigí el moviment, i la generalitat s'hi mostrà contrària.

A part tot això, el factor dels allotjaments, tan important a la revolta de 1687-89, a la revolta dels Segadors és simplement circumstancial. Per tant, hom prefereix no emprar el mot continuïtat, sinó el de reproducció d'alguns dels elements ja existents el 1640.

L'aportació nova que fa Kamen és la relació del moviment amb França ja des del 1688, a través dels contactes dels caps de la revolta, Torres sobretot, i els intendants del Rosselló, com Trobat. Segons aquest autor, els dits contactes havien de servir per a lliurar Catalunya a França, i, per tant, els líders catalans actuaven com a agents francesos.

Malgrat les proves que Henry Kamen dona per a argumentar una tal relació, és difícil de veure l'acció concreta dels caps catalans sobre la massa de revoltats per a acomplir la seva funció. La revolta fou, com veurem, fonamentalment espontània, i no és possible de comprovar l'afirmació de l'autor quan diu: «L'ajuda francesa va ésser tan important que va dictar i controlar cada fase del moviment.»⁷

Les relacions per part de França podien tenir com a objectiu l'entrada posterior a Catalunya de les tropes franceses, amb l'ocupació de Camprodon i la sèrie de fets que es produïren ja en època de guerra, però en aquestes previsions no és possible involucrar el moviment social de la revolta dels Barretines, que amb la forma habitual de la revolta pagesa d'antic règim cridava «visca el rei i muira el mal govern». Cal tenir en compte, a més a més, l'aversion general dels catalans contra els francesos després del 1640, que es comprova amb l'arribada de Felip V i la resistència catalana.

Per a enquadrar millor la revolta dels Gorretes, cal tenir present l'existència també d'altres moviments socials que se succeeixen a la mateixa època i que podrien contenir factors de lluita social similars, i així no haver de recórrer necessàriament a l'explicació de l'estímul polític francès.

Si ens fixem en el tipus de revolta, típica d'antic règim, podem veure altres moviments, però no els mateixos anys. Així, trobem moviments coincidents a Eivissa (1683-90),⁸ el motiu fonamental dels quals era una greu crisi econòmica, que segons l'exposició dels camperols al rei era deguda al lliure comerç,

7. KAMEN, *op. cit.*, p. 221.

8. MACABICH, *Historia de Ibiza* (Palma de Mallorca 1966), vol. VI.

o millor dit, la lliure exportació dels productes, quan aquests eren necessaris per a l'autosuficiència de l'illa. Els jurats impediren que les queixes del poble arribessin al rei, ja que actuaven clarament a favor de l'especulació.

A València, encara que en una època una mica posterior, l'any 1693 es desenvolupà el moviment anomenat Segona Germania,⁹ la causa de la qual fou, en principi, segons García Martínez, el fracàs d'una sèrie de reivindicacions jurídiques antisenyorials, organitzades, molt diferents de les de les dècades anteriors, que foren de pura subsistència. Es desenvolupà, per tant, una clara lluita antisenyorial, que es mantingué i es reflectí en la mateixa Guerra de Successió.

A Andalusia, a mitjan segle XVII, hi ha també una sèrie d'agitacions,¹⁰ motivades molt sovint per la forta crisi econòmica, conseqüència del fet de coincidir molts factors adversos de tipus climatològic, monetari, biològic, polític, social i moral. D'aquests, el factor més important foren les males collites, conseqüència d'una climatologia poc favorable; això provocà, per exemple, una gran puja del preu del blat els anys 1651-52. A part, però, la inestabilitat monetària, produïda per l'encunyació del billó, agreujava encara més la crisi (1652). Cal diferenciar, potser, tot i que participen d'aquesta conjuntura, els primers moviments de 1647-48, fonamentalment a Granada, ja que en aquests es registren clars enfrontaments de classe, tant entre pagesos i senyors (a Lucena) com entre la noblesa i la classe mitjana per qüestions de control i de corrupció del govern municipal (a Granada). Finalment, cal mencionar també la forta pressió fiscal com a causa important d'aquestes revoltes andaluses de 1648-52.

Malgrat l'existència d'elements comuns amb la revolta dels Gorretes, falta el més característic d'aquest moviment, que és el problema dels allotjaments, mentre que a Andalusia és molt més important l'enfrontament de classe a causa de la pressió senyorial. Es diferenciïen també ambdós moviments pel fet que les revoltes andaluses tenen un caràcter més urbà, mentre que a Catalunya són gairebé exclusivament d'àmbit rural. En altres països d'Europa també es registren moviments populars camperols durant aquest segle, amb elements comuns als analitzats. Porshnev estudia sobretot els que es produïren els anys 1636-37; " els motius es repeteixen: impostos, pobresa per pesta, guerra, males collites o pas de tropes, i la situació s'agreuja amb la Guerra dels Trenta Anys. Els fets són força paral·lels als que es produeixen a Catalunya, encara que cronològicament no coincidents.

9. GARCÍA MARTÍNEZ, *Els fonaments del País Valencià modern* (Barcelona 1976), ps. 66-68; també KAMEN, *Nueva luz sobre la II Germanía de Valencia*, a «Homenaje a Reglà» (València 1975), vol. I, p. 647; i el darrer estudi de J. CASEY, *The Kingdom of Valencia in the seventeenth century* (Londres 1979).

10. DOMÍNGUEZ ORTIZ, *Alteraciones andaluzas* (Madrid 1973), ps. 47-49.

11. B. PORSHNEV, *Los levantamientos populares en la Francia del siglo XVII* (Madrid 1976). Són sobretot la dels Croquants, el 1636, la dels Nu-Pieds, el 1639, i la dels Audijos, en 1664-71. Es produeixen revoltes de caràcters semblants a la Xina i Rússia, R. MOUSNIER, *Fueros campesinos* (Madrid 1978). En períodes més o menys diferents es produeixen revoltes a molts llocs d'Europa, J. H. ELLIOTT i altres, *Revoluciones y rebeliones de la Europa moderna* (Madrid 1975).

Marc geogràfic

L'amplitud del marc de la revolta és un dels aspectes en principi difícil de concretar, a causa de la seva llarga durada i el seu caràcter espontani.

El moviment s'origina a Centelles, poble de la comarca d'Osona, l'any 1687, però de seguida aquest focus originari es fa extensiu a tota la plana de Vic. La revolta afectà després tot el Vallès, el Maresme, el Barcelonès, el Bages i el Baix Llobregat. Aquest fou l'àmbit concret del moviment, es podria dir que afectà un 50 % del Principat, però es produeixen abans i després altres aixecaments que responen a les mateixes condicions, encara que no tinguin un clar lligam amb la revolta pròpiament dita del 1687.

Així, abans dels fets de Centelles se n'havien produït ja a Sant Feliu del Llobregat, i els efectes arribaren fins i tot a la Cerdanya (Puigcerdà), Anoia i el Penedès.

Per tant, el marc de la revolta es fa extensiu a una gran part de Catalunya, excloent-ne Tarragona i Lleida, és a dir, afecta la Catalunya Vella en general.

Cal analitzar quines són les característiques comunes que tenen tots aquests llocs. Primerament, l'aixecament té lloc fonamentalment al camp; en canvi, les ciutats, a partir d'una certa magnitud i com més predomina la indústria per sobre de l'agricultura, es van mantenir al marge de la revolta: aquests foren els casos de Granollers, Mataró i Moià, que seguiren i compliren les ordres del virrei.

El marc geogràfic del moviment se centrà, doncs, en una sèrie de comarques i llocs la base econòmica dels quals era l'agricultura. Per aquest motiu cal comptar, en el moment de fer l'anàlisi dels fets i les seves causes, amb aquells factors que incideixen sobre el camp i, per tant, condicionen l'economia de la seva població.

Finalment, una altra característica geogràfica és que, en general, la revolta té com a punt de mira Barcelona, perquè en aquesta ciutat és on resideixen les autoritats del Principat i en provenen totes les decisions de contribucions, allotjaments, etc. Això és un tret comú de la majoria de revoltes de l'època que tenen com a motiu important la pressió fiscal i, per tant, la lluita contra les contribucions i els seus implicats.

Sobrepassant l'àmbit d'aquest moviment i tenint en compte les revoltes abans esmentades, aquest període d'aixecaments del final del segle XVII s'estén també pel País Valencià (la Segona Germania) i per les Illes, Eivissa concretament.

Aquesta descripció geogràfica ens obliga a matisar l'anomenada «recuperació» de la perifèria peninsular a l'últim terç del segle XVII.

Marc històric general

La situació econòmica, demogràfica i social del segle XVII català és encara, en bona part, una incògnita històrica, ja que no en tenim pràcticament cap es-

tudi, tret de la gran obra de Pierre Vilar.¹² Per aquesta raó, moltes afirmacions sobre el marc històric han d'ésser objecte de revisió.

En principi, clàssicament, s'han considerat tres èpoques dins el segle: la primera, que va fins el 1640, la del 1640 al 1680 i la que va del 1680 al 1717.

Demogràficament parlant, segons Nadal i Giralt,¹³ Catalunya, tret del Rosselló i la part més occidental, no sofreix durant aquell segle una davallada gaire forta. La població es manté estable fins el 1640, i aleshores comença un decreixement produït per la coincidència dels factors polítics, econòmics i pròpiament demogràfics, com la pesta de 1651-53.

La pesta afectà en gran manera tot el Principat, i ha estat comparada amb les del final del segle xv. Per això, els bons nivells de població se situen tots abans del 1640, malgrat que en aquest primer període es trobin també moments negatius, com el produït per la pesta de 1629-31.

Nadal i Giralt fixen tres períodes: un del 1553 al 1630, en què el creixement és extraordinari (augment mitjà de 3,5 persones per any), encara que el 1620 comença una caiguda que acaba amb la pesta de 1629-31; una segona etapa que va del 1631 al 1660, en què continuen els efectes de la pesta, augmentats amb la guerra a partir del 1640, i culmina amb la pesta de 1651-53; tot i així, la situació dominant no fou el decreixement, sinó l'estancament; finalment, l'últim període va del 1661 al 1717, en què continuen les fluctuacions cícliques.

Pel que fa a l'economia, segons Vilar,¹⁴ a la primera meitat del segle xvii es registra una certa prosperitat agrícola, sobretot a la Catalunya est, fonamentalment pel manteniment de l'exportació de cereals, fruites, oli i vi. Dins de la prosperitat, però, es registren moments de penúria, com ara els de 1604-06 i 1627-31. Es conclou que en el període de 1600-40 la vitalitat del camp compensa les dificultats urbanes.

La segona meitat del segle, la que més interessa pel desenvolupament de la revolta, la divideix en dues parts:¹⁵ fins el 1680 de decreixement, en què es produeixen males collites i per tant alces de preus, com la del 1661, encara que també se'n produeixen després del 1680 (1684, 1692, 1698); i una segona part a partir del 1680, en què es registra un redreçament, parlant per exemple del període de bones collites del 1678 al 1684. Es menciona també la importància de les despeses de guerra de la monarquia a Catalunya.

Quant a la indústria i el comerç, la crisi comença a notar-se a partir del 1620 o fins i tot abans, però no fou fins a partir del 1640 que l'afluència de productes francesos al Principat portà la crisi definitiva a la producció i als menestrals catalans, i fou molt generalitzada l'especulació. La moneda catalana es va veure afectada també per la inflació del billó, encara que mai al nivell de Castella, però a partir del 1660 es recuperà ja l'estabilitat.

12. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Barcelona 1973), vol. II. Hi ha alguns treballs importants per a sectors determinats: E. SERRA, *La societat rural catalana del s. XVII: Sentmenat (1590-1729)*, tesi doctoral, inèdita (Barcelona 1978).

13. NADAL i GIRALT, *La population catalane 1553-1717* (París 1960).

14. P. VILAR, *op. cit.*, p. 325.

15. *Id.*, p. 373.

La represa del final del segle es produí, segons sembla, per la recuperació del camp mitjançant la substitució de cereals per la vinya i altres productes que possibilitaven l'exportació, així com per l'expansió de la indústria al camp, aprofitant una mà d'obra més barata.

Davant d'aquesta situació, constatem: per un cantó, que fins el 1640 no es produeix una autèntica crisi econòmico-demogràfica i que el desenvolupament del 1680 arrancà un cop superada la crisi de mitjan segle; per un altre cantó, la revolta dels Segadors no hauria tingut lloc en el si d'una crisi important, sinó dins una etapa d'una certa estabilitat, la qual cosa hauria permès de planificar-se l'enfrontament.

Són importants aquestes constatacions per a estudiar les possibles semblances, continuïtats o divergències entre aquesta revolta i la dels Gorretes. La revolta dels Segadors podria ser caracteritzada de la següent manera: en un nivell social, a la revolta dels Segadors trobem barrejats un conjunt d'elements: es registra un moviment popular, sobretot contra l'exèrcit invasor, i també antisenyorial, que fou el que desencadenà la revolta, però en el seu desenvolupament fou manipulat de seguida i capitanejat per la mateixa noblesa, representada en la diputació del general; hi ha també un aixecament contra l'autoritat reial a Catalunya, concretada sobretot contra el virrei i els jutges de l'audiència; es constata alhora un enfrontament més personalitzat entre la burgesia catalana i Olivares; i, finalment, l'oposició de les institucions catalanes, és a dir, de la classe dirigent, a l'intent centralitzador d'Olivares i Felip IV. Més endavant veurem que la caracterització de la revolta dels Gorretes no coincideix del tot amb aquesta concentració de la del 1640.

Finalment, fem notar el canvi històric que es produeix a Catalunya a partir del 1659 amb el tractat dels Pirineus i la pèrdua del Rosselló i la Cerdanya. Fins en aquell moment Catalunya tenia ajut a la frontera francesa, i a partir d'aleshores hi tingué un enemic. Per a la monarquia espanyola França era també un enemic; per aquest motiu s'augmentà el volum de l'exèrcit allotjat a Catalunya, perquè hom temia una invasió francesa. Per altra banda, el pas de la monarquia de Felip IV i Olivares a la de Carles II suposà un cert abandó de la política d'enfrontament directe amb Catalunya i es donaren alguns privilegis, com els d'exempcions d'allotjament a alguns llocs i sectors de la societat catalana.

Hipòtesis

La primera hipòtesi que intentarem confirmar en el treball és que la revolta dels Gorretes del 1687 no fou un aixecament sol que començà i acabà aquell any, sinó que fou l'inici d'un moviment més llarg que arriba al 1689. Si aquesta suposició es confirma, es confirmaria també que aquest moviment va tenir una gran importància i passaria al costat de la revolta del 1640 com a fet destacat del segle XVII català.

Hem dit que es podria col·locar al costat de la del 1640; això significa que, en principi, aquesta revolta no fou una continuació d'aquella.

H. Kamen diu: «La revolució de 1640 no fou un final, sinó un començament»,¹⁶ i argumenta que la revolta del 1688, no la del 1687, és una continuació d'aquella i porta a la del 1705. Per portar a la del 1705, però les relacions amb la del 1640 penso que s'haurien de matisar, perquè és clar que hi ha factors coincidents, com ara certs trets de la situació econòmica o el problema dels allotjaments, però n'hi ha de clarament diferenciats, com els components socials de la revolta o les relacions amb França. Per tant, potser no és prudent de parlar de continuïtat, sinó més aviat de l'existència d'elements comuns, ja que ambdues revoltes són del tipus anomenat d'antic règim i el punt de partida és semblant.

Una altra de les hipòtesis plantejades, que complementa l'anterior, és que aquest moviment és fruit fonamentalment d'una forta crisi econòmica, relacionada segurament amb un creixement demogràfic que l'agreuja. La fa persistir el fenomen dels allotjaments excessius, puix que la situació agrària per ella mateixa no hauria perllongat la crisi. Aquí cal sumar-hi la pressió fiscal per a mantenir aquests allotjaments.

A causa d'això, s'afegeix un enfrontament social contra aquelles persones, nobles i altres, que tenien privilegi d'exempció d'allotjament, però la causa primera continua essent la mateixa.

Finalment, plantejem l'existència d'un enfrontament camp-ciutat, relacionat amb l'anterior, a causa del paper que tenia la ciutat com a residència del poder i de les autoritats, i per tant d'on sortien tots els mals que oprimien el camp, és a dir, allotjaments i contribucions.

Avançem ja un fet, que després comprovarem: és l'oposició que la diputació presenta davant la revolta, al contrari del 1640. Això no exclou, però, la possibilitat que alguns dels seus membres tinguessin un paper important en el moviment i defensessin els revoltats. Aquestes divergències internes de la generalitat s'expliquen també per la manca d'unitat que hi havia en aquesta institució després de la mort de Pau Claris.

Per altra banda, la defensa que els revoltats fan dels diputats en qüestió és més com a defensors de la seva causa que com a representants d'una institució, ja que en el fons les institucions catalanes estigueren bastant al marge del moviment.

En totes aquestes hipòtesis hi ha un fet no esmentat perquè és latent en totes, i és que el moviment és pagès pràcticament en la seva totalitat, puix que en aquelles ciutats o viles on la indústria, per petita que fos, tenia algun pes, la revolta passà desapercibuda.

Causes de la revolta

Distingirem entre causes històriques, que vénen d'un quant temps abans, i causes immediates o precipitants del moviment.

Una causa històrica és la situació econòmica desfavorable d'aquests anys,

16. KAMEN, *op. cit.*, p. 210.

perquè el suposat redreçament del final del segle, per a moltes comarques de Catalunya, les no marítimes sobretot, és més que un dubte.

Estudiant el cas concret d'una de les comarques afectades per la revolta, el Vallès Oriental, hom ha pogut observar que el retard econòmic es manté fins al final del segle, car no hi ha pràcticament cap símptoma de recuperació abans. L'endeutament municipal continua el seu procés o disminueix una mica, les collites es mantenen, els preus dels productes de consum fluctuen, però no hi ha un procés de creixement perllongat d'aquests. Aquesta situació per ella sola no suposaria cap crisi, si la forta pressió dels allotjaments no fes entrar i no mantingués en la ruïna les economies municipals, que al mateix temps afecten profundament les economies particulars. Aquest bloqueig econòmic és paral·lel, a partir del 1660, a un creixement demogràfic continuat, que imposa, per tant, un desequilibri que contribuï a fer néixer el moviment.

L'altra causa històrica més important és el problema dels allotjaments, que alhora són també causa immediata. Certament, a partir del 1640 aquest fenomen és un factor de malestar al Principat. Si a partir del 1659 teòricament la guerra entre França i Espanya era acabada i, per tant, ja no hi havia motiu de tenir tropes allotjades a Catalunya, aquestes continuaren residint-hi. I no solament s'hi mantingueren, sinó que, com diu Carrera i Pujal,¹⁷ a partir del 1687 augmentà el nombre de soldats i l'allotjament es féu més penós, tant pel fet d'haver-hi més places de les que Catalunya podia absorbir com pel fet de no estar distribuïdes amb igualtat i proporció. L'autor esmentat diu també que el problema succeïa perquè els soldats estaven acostumats a allotjar-se en regnes que no tenien les mateixes lleis que Catalunya i ara volien allotjar-s'hi segons costum foranes, cosa que provocà els excessos que encengueren la revolta.

Aquestes dues causes juntes foren, doncs, el motor històric de la revolta. El problema que s'agreujarà el 1687, ja el trobem en la documentació a partir del 1660, a les queixes de la mateixa diputació.¹⁸

Entre el 1660 i el 1670 aquesta institució elevà al Consell d'Aragó moltes peticions per tal que hom tragués cavalleria del Principat. El mateix any 1660 trobem diverses cartes de viles de Catalunya, com és el cas de Taradell,¹⁹ a la plana de Vic, que esmenten la manca que té la gent de pa i civada; o el 1680 la vila de Cervera.²⁰ El 1679 algunes universitats es neguen a pagar tributs pels allotjaments, la diputació demana que s'alleugin i per aquest mateix motiu el consell de guerra fa una carta al d'estat dient: «*Reduziendo la gente de infanteria y caballeria a las plazas y asistiéndolas dentro de ellas por cuenta de V.M. porque pueden tener grave inconveniente obligar a las universidades a que continúen el alojamiento de esta gente si no entran en ello voluntariamente.*»²¹ L'any 1684 els diputats presenten un memorial al Consell d'Aragó de-

17. CARRERA I PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña* (Barcelona 1946), vol. I, p. 257.

18. Arxiu Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó (CA), lligall 238.

19. ACA, CA, lligall 334.

20. ACA, CA, lligall 240.

21. AGS, Secretaria d'Estat d'Espanya, lligall 4129.

manant una minva d'allotjaments i contra els excessos dels *cabos*,²² exposen el problema que els soldats porten la família i que la cavalleria que en aquests moments hi ha a Catalunya és molt superior a la que es pot tenir, a part el fet de passar un moment de crisi per males collites.

Finalment, una altra de les causes històriques és el fet de la donació de privilegis d'exempció d'allotjament, que provocà la gent dels pobles contra aquests privilegiats (aquí hi ha l'element antisenyorial en la revolta), com ara els qui tenien privilegi militar, els ciutadans honrats de Barcelona, els oficials de la diputació, els receptors, taulers i col·lidors de bolla i altres drets, els familiars del Sant Ofici, els doctors en medicina i en lleis, els almoners de Montserrat, etc. Amb Carles II el nombre de privilegiats augmentà molt, i això provocà una reacció per part dels no privilegiats, que veieren que, paral·lelament, el pes dels allotjaments se'ls anava augmentant. Es concediren privilegis d'exempció a particulars i a viles senceres, com és el cas de Caldes de Montbui, que l'obtingué el 26 de maig de 1679 amb l'argument de poder acabar de construir l'església.²³

Les causes immediates que feren esclatar la revolta foren l'augment de la crisi econòmica per les males collites degudes a una plaga de llagosta i a la presència incòmoda i excessiva de l'exèrcit a Catalunya.

La plaga de llagosta sembla que realment va destrossar una gran part de les collites del 1687. La plaga, però, ja havia començat l'any 1685 a Lleida i durà, tot i que s'intentaren emprar diferents mitjans per a eliminar-la, fins aquell dit any 1687.²⁴ Alguns autors dubten del mal que pogué fer la llagosta i parlen d'una excusa per a no pagar la contribució d'allotjament.²⁵ Quantificar exactament les pèrdues és impossible, però es tenen algunes dades importants, com la que l'any 1687 es destruïren un 70 % de les collites,²⁶ que per l'agost d'aquell mateix any els consellers de Barcelona van fer una petició al rei dient que, a causa de la penúria de blat que hi havia, el poguessin importar de Sardenya, Múrcia i Andalusia,²⁷ i la gran quantitat de memorials rebuts al Consell d'Aragó sobre la plaga i els mitjans d'eradicar-la.

L'altre factor que féu esclatar la revolta fou la forta pressió dels allotjaments. El 26 de juny de 1687 l'exèrcit allotjat a Catalunya estava format per 33 companyies, 27 de les quals eren de cuirasses muntades i 6 de dragons (3 de muntats), que feien un total de 2.431 places, 1.596 de les quals eren muntades, més la companyia de Felix de Ballaró, amb 74 places d'oficials vius, 8 de reformats, 2 tinents, 1 alferes i 1 sargent (50 places muntades).²⁸

És evident que aquesta multitud de soldats, amb un nombre molt elevat de places muntades, que suposen una càrrega superior, era impossible de poder ésser allotjada a Catalunya sense l'oposició dels catalans. Si, a part el nombre,

22. ACA, CA, lligall 334.

23. ACA, CA, lligall 231.

24. TEROL, *op. cit.*

25. *Id.*

26. *Id.*

27. *Lletres Closes* 1686-89, AMB.

28. ACA, CA, lligall 240.

s'hi afegeix la família i els abusos freqüents, tenim ja plantejat el problema a punt d'esclatar la revolta.

Intimament relacionat amb l'anterior factor, hi ha el de la contribució per l'exèrcit. A part el fet de donar allotjament, s'obligava a pagar una quantitat per al manteniment del dit exèrcit.

Això suposava una càrrega molt més feixuga per a la gent del Principat. Aquest tribut fou el primer que es negaren a pagar els de Centelles davant l'abus clar que volia fer un dels oficials que tenien allotjat. Així, allotjament i contribució en un moment de crisi accentuada són les causes immediates que engendren el moviment.

La revolta

Segons trobem en unes declaracions fetes per Josep Llavina, síndic de Centelles el 31 d'agost de 1684, en relació amb la revolta, diu que ja durant els mesos de febrer i març d'aquell any 1684, el síndic de la vila parlà amb el seu advocat a Barcelona, Josep Pujades, per a fer un memorial a la diputació per tal de disminuir els allotjaments, però l'advocat contestà que no calia fer aquell memorial. Llavina trobà el 3 de maig de 1687, a Vic, en Vallobera, jurat de Tona, i aquest li va dir que ja havien presentat el memorial i que això és el que volia la diputació.²⁹

A partir d'aquest moment començà a desenvolupar-se el procés que menà a l'aixecament. El consell de Centelles decidí que el síndic anés a Barcelona, juntament amb Pere Vila de Tona, a portar aquell memorial. A Barcelona tingueren consell a casa de Victoriano de Valda amb advocats i procuradors, i al final decidiren de presentar el memorial al diputat eclesiàstic Anton Saiol. Aquest digué que ell, personalment, estava d'acord amb les seves reivindicacions, però que s'havien d'arreglar amb el capità de cavalls allotjat, és a dir Fèlix de Ballaró, i que necessitaven més cartes per a poder fer força a fora a través de la diputació. Així, en tornar a Centelles, es convocà consell, al qual assistiren representants de tots els pobles del terme. Es manifestaren postures fortes, com la de Joaquim Canes i Enric Torres, de no voler ajustar-se amb el capità; i també es produïren algunes tergiversacions, com allò que explicà Pere Comes, dient que de part dels diputats no s'havien d'ajustar ni donar quarter a les tropes.³⁰

Un element que també va intervenir en la revolta fou la destitució per part del virrei, el marquès de Leganés, del diputat eclesiàstic Anton Saiol, del seu germà Daniel Saiol i de l'oidor militar Josep Sitges, a causa de la carta que havien enviat a Madrid el 20 de maig d'aquell any recollint les queixes dels pobles sobre els excessos dels allotjaments.³¹ Aquesta provocà la reacció, per un cantó, de la resta de diputats, els quals digueren que havien fet servir

29. ACA, CA, lligall 217.

30. *Id.*

31. ACA, CA, lligall 240.

el nom de la diputació per al seu ús particular i opinió personal,³² per un altre cantó, el marquès de Leganés, que els acusava d'instigar la rebel·lió,³³ ja que ell es veia involucrat en aquest malestar de les tropes. Les pressions fetes pel virrei en el Consell d'Aragó portaren a la destitució dels tres diputats. Per altra banda, el virrei havia intentat solucionar el problema de Centelles emprant Torres, però no va fer efecte.

L'aixecament es produí a causa de l'enfrontament amb el capità de cavalls, després tinent general, Fèlix de Ballaró, que volia cobrar 24 rals el dia, però n'havia de cobrar solament 22, i per això el poble es negà a pagar.³⁴ El virrei envià, per a solucionar el problema, el general de cavalleria napolità Domingo Pignatelli amb 40 cavalls i Antonio Serrano amb 600 infants. El dimarts 7 d'octubre arribaren a Centelles, un soldat va discutir amb una dona per un pollastre i li pegà, ella cridà «via fora» i tocaren corns i s'aixecà en armes tot el poble i els voltants. A causa de la gran concentració de gent i l'amenaça que feren al general, els soldats es retiraren fora de Centelles.³⁵

El dia 9 el virrei Leganés comunicà al conseller en cap que se n'anava «per aquelles parts de Vic, per acomodar les coses de Centelles que estaven en molt mala qualitat». El conseller insistí que perillava la seva persona si sortia, i per tant que no marxés.³⁶ En arribar a la Garriga amb jutges de l'audiència, nobles i poc exèrcit, li explicaren la gran quantitat de gent que hi havia a Centelles, i per això decidí de tornar a Granollers i restar-hi. Utilitzà l'oïdor militar Francesc Despujol i sobretot Josep Sala Folguerola, perquè negociessin amb els de Centelles. El dia 10 una comissió de 16 persones anaren a demanar disculpes al virrei, però continuaven sense voler pagar la contribució. El dia 13 el virrei tornà a Barcelona.³⁷

L'amenaça armada havia desaparegut, però el moviment continuava essent el mateix. Es veia el perill que vinguessin altres problemes semblants. Així, Felíu de la Peña escriví a Pedro de Aragón, president del Consell d'Aragó, que «*el fuego en Centellas ha sido apagado pero las cenizas han sido escampadas por toda Cataluña*».³⁸ El marquès de Leganés escriví al final del mes d'octubre a José de Haro dient que els de Centelles no complien, que havien anat a aconsellar-se a Barcelona i que semblava que s'arreglaria, però constata que tot havia vingut pel fet de trigar massa a castigar els destituïts, i així els revoltats feien córrer que no hi hauria contribucions mentre no fossin restituïts els càrrecs als dimittits.³⁹ Amb aquesta confirmació és clara l'autodefensa del virrei en contra de les queixes sobre la seva mala actuació en relació amb els allotjaments. L'audiència, pel seu cantó, deia: «Si s'ha d'observar lo concedit no havent complert, si s'ha d'anar amb penes econòmiques, si s'ha de passar a la captura ha-

32. ACA, CA, lligall 537.

33. ACA, CA, lligall 455.

34. FELIU DE LA PENYA, *op. cit.*, ps. 392-395.

35. FELIU DE LA PENYA, *op. cit.*, p. 392.

36. «Dietari de l'antic consell barceloní», vol. xx, ps. 295-297.

37. FELIU DE LA PENYA, *op. cit.*, p. 395.

38. *Id.*

39. ACA, CA, lligall 240.

vent format consell a la cort, si la cavalleria a la plana de Vic ha de retirar-se per falta de sostent, el que cal es treure'ls-hi lo concedit, que se'ls processi i que com que la malignitat ve dels tutors i favoreixedors dels excessos, cal apartar del Principat els subjectes turbulents.»⁴⁰

L'aixecament havia provocat pànic entre les autoritats reials a Catalunya; l'últim dia d'octubre es reuniren les tres sales de l'audiència i es preguntaven si s'havia de mantenir el perdó malgrat que els de Centelles no havien complert, i alguns deien que sí, però sis digueren que no perquè revoltarien els altres llocs i «*vamos a peligro de una gran fatalidad*», comentava el capità general, Oleguer de Montserrat, i afegia que els de Centelles estaven molt alterats i que havia anat a veure el virrei «amb llàgrimes als ulls pregant-lo que no fes demostracions».⁴¹

Aquesta situació arribà al rei Carles II, a la seva secretaria d'estat d'Espanya, mitjançant una carta del marquès de Leganés que exposava que hi havia hagut «*resistencia durante cinco meses de Centellas, Tona y otros en Vique*». El rei va resoldre que el pa de munició fos donat a la gent del país i també que se'ls donés gra sense *asiento*, cosa que el virrei no va aplicar.⁴² També trobem registrat que es mogueren uns 6 o 7 mil homes i es tenia por que s'ampliés, ja que es reconeixia que el poble tenia més força que l'exèrcit.⁴³

En un manuscrit, anònim, amb el títol de *Sucesos de Cataluña de 1640 a 1693*,⁴⁴ trobem escrit, com a reflex del cabdillatge de Centelles, «*ajustarse Centellas era el medio de ajustarse las demás* [poblacions]», i així era, doncs: els d'aquesta vila, després del seu aixecament, enviaren ordres a diferents pobles que estiguessin previnguts per a ajudar-se mútuament.

Costà poc de trobar el moment; fou el 5 d'abril de 1688: a Vilamajor un soldat allotjat s'enfrontà amb l'amo, i de seguida s'aixecaren la gent amb armes i avisaren els de Centelles; aquests els de l'Estany, la Garriga i altres indrets, de manera que amb poca estona s'ajuntaren sis-cents o set-cents homes. Decidiren anar a Mataró per obligar-los a trencar el pacte que aquesta ciutat havia fet amb el virrei de pagar la contribució d'allotjament. El dia 6 entraren a Mataró amb crits de «Visca la terra» i fent tocar les campanes, amenaçant els habitants si no s'afegien a la revolta. La gent del poble ho va fer i s'emportaren quatre ciutadans importants com a representants. Es dirigiren cap a Barcelona, els uns per la costa i els altres pel Vallès, i es trobaren a Sant Andreu de cinc mil a sis mil homes.⁴⁵ El dia 9 d'abril el secretari del Consell de Cent informava que des de les muralles es veia una multitud de gent que ocupava des del pla de Sant Andreu a l'Hospitalet; el dissabte eren ja uns deu mil. Pregonavent que anaven a treure les contribucions dels soldats i cridaven «Visca el rei i mori el mal govern.»⁴⁶

40. *Id.*

41. *Id.*

42. AGS, Secretaria d'Estat d'Espanya, lligall 4135.

43. AGS, Secretaria d'Estat d'Espanya, lligall 4135.

44. BC, *Sucesos de Cataluña 1640-1693*, MS, núm. 504, foli 17.

45. ACA, CA, lligall 240.

46. *Id.*

El dia 7 quatre síndics anaren a veure el virrei, li presentaren les demandes i li donaren un dia de temps per a tornar-los la contesta; si no era així els cremarien les cases.⁴⁷ Les peticions eren: indult general, ajustament en les contribucions militars, restitució als seus llocs dels tres diputats arrestats, llibertat per a Pere Llosas, notari públic, i que aquest memorial quedés enregistrarat en el dietari de la diputació en forma de cancelleria.⁴⁸ L'audiència demanà al virrei que no accedís a res,⁴⁹ però després s'acordà donar un indult si se n'anaven; per aquest motiu fou enviat el bisbe a Sant Andreu a portar la notícia, però els revoltats el detingueren dient que, com que era castellà, no se'n fiaven. Al final, el dia 11, l'audiència i el virrei decidiren la capitulació, per la constant instigació que feien a la gent de dintre les muralles. Havent rebut el mateix despatx de cancelleria, començaren a marxar gent de Centelles, el Lluçanès, Tona, l'Estany, la Garriga, altres de la muntanya, tot el Vallès, Mataró, el pla de Barcelona i el Llobregat.⁵⁰

Passats aquests fets, l'audiència féu un informe on explicava la gravetat i la por que no fos l'últim moviment, i per això deia: «*Se puede recelar un segundo movimiento y que pase a ser universal en toda la provincia por ser plausible a todos el motivo de quitar las contribuciones y los alojamientos ... habiendo visto que pueden atreverse a todo sin ser castigados.*»⁵¹ Després de fer aquestes reflexions, demanava més exèrcit per al Principat.

Els revoltats havien amenaçat de tornar a caure sobre Barcelona el 20 de maig, si no es reintegraven als seus llocs els diputats esmentats. La por d'aquest fet era tan gran, que tots els organismes aconsellaren que es portés a terme, i així el rei envià una carta el dia 24 de maig al virrei i a les institucions del Principat ordenant la seva reintegració.⁵²

Les conseqüències d'aquest aixecament, que H. Kamen anomena «dels Segadors», foren, a part la consecució de les peticions, la crema de les dues cases del tresorer, Pere de Montaner, i que anés cap a Madrid el marquès de Leganés, el qual, desprestigià, fou substituït pel comte de Melgar.

Una vegada més, tal com diu el manuscrit esmentat, la majoria dels caps del moviment foren de Centelles: al capdavant hi havia en Torres i veïns seus com en Rocafort i en Rocabruna, de l'Estany. També explica aquesta circumstància que el bitllet fet pel virrei que concedia la reïnsaculació (encara no la reintegració, que es produí, com hem dit, l'onze de maig) dels Saiol i d'en Sitges, fou ordenat llegir-lo a Granollers com a centre geogràfic dels aixecaments i lliurat després a en Torres perquè el fes públic a Centelles i veïns, «*en cuya comarca estaba centrada la importancia de la quietud.*»⁵³

Durant l'estiu d'aquell any 1688 es registren a part tot un conjunt de petits moviments d'un caràcter distint, car són fonamentalment de tipus antisenyorial,

47. *Id.*

48. ACA, CA, lligall 240.

49. *Id.*

50. *Id.*

51. *Id.* (és una carta de Fèlix de Marimon).

52. *Id.*

53. BC, *Sucesos de Cataluña 1640-1693*, ms. núm. 504, foli 34.

contra rics, propietaris i privilegiats en general. Aquests moviments s'han de considerar separats de la revolta dels Gorretes en concret però dins el marc general de la inestabilitat del camp. Del 13 al 16 de juny el poble de Manresa s'aixecà contra els canonges per tal d'abolir els delmes, però les autoritats pogueren portar exèrcit i el dia 16 foren sotmesos (en penjaren 6, entre els quals una dona).⁵⁴ A Martorell, Sabadell i algun altre lloc els aixecaments foren contra les autoritats reials, l'audiència (a Sabadell contra un oficial que anava a cobrar els deutes d'un pagès; contra uns soldats que entraren també en aquesta ciutat perseguint uns lladres),⁵⁵ però sempre amb un crit comú «Visca la terra», crit habitual dels aixecaments de l'antic règim. Al començament del juliol es produí un aixecament a Berga amb la negativa d'allotjar un capità i la seva companyia, i tragueren també la llenya i el llum que donaven al cos de guàrdia del castell.⁵⁶

El 8 de juliol arribaren a Puigcerdà 800 segadors, i ordenaren als que treballaven allà que no ho fessin si no els pagaven 4 rals de plata de sou diari; després entraren a la ciutat i provocaren una revolta. Accions semblants es produïren a Sant Boi, Vilamajor i altres llocs.⁵⁷

Per tots aquests fets es veu clarament que la situació social al camp català en aquests moments era molt alterada, i, per tant, les autoritats estaven desesperades pels esdeveniments. El mes d'agost aparegueren molts fullets a Barcelona incitant a la revolta, i la situació a les portes de la ciutat empitjorava dia rera dia. El virrei, comte de Melgar, féu una carta al Consell d'Aragó explicant que la justícia no tenia cap poder, que no es feia cap contribució (només el cobert senzill als soldats), que a Martorell s'havien comès molts abusos i que a Vilamajor el poble volia cremar les cases del Dr. Derrocada i altres que tenien privilegi de fur militar, i que calia vigilar Sallent perquè volien obligar el bisbe a ordenar fills de la vila en els llocs de l'església. Els clams de les autoritats reials eren unànimes: que vingués més exèrcit a Catalunya!⁵⁸

El comte de Melgar fou substituït pel duc de Villahermosa al final de l'any. La primera qüestió que es plantejà fou la necessitat de cobrar una contribució. Veient quina era la situació social, decidí una fórmula que no pogués suposar l'enfrontament amb la gent: una contribució voluntària i recaptada per nobles.⁵⁹ El fracàs del sistema fou total i l'oposició del camp no trigà a manifestar-se. II. Kamen observa que en aquests moments es produeix una divisió entre el poble i les institucions catalanes, ja que aquestes acceptaren la contribució. També, segons Terol, algunes ciutats, sobretot allà on predominava la menestralia, van fer memorials acceptant-la, entre les quals Mataró, Moià, l'Hospitalet i Sabadell.

I hem d'anализar ara un nou factor que s'integra a la situació del Principat: és la caiguda de Camprodon en mans dels francesos i, per tant, el començament de la guerra contra França. Segons Kamen, els moviments posteriors del camp

54. ACA, CA, lligall 240.

55. *Id.*

56. ACA, CA, lligall 240.

57. *Id.*

58. *Id.* (3-VII-1688).

59. KAMEN, *op. cit.*, p. 220.

català estaven en relació amb els francesos per tal d'ajudar a ocupar Catalunya. No ha estat possible de confirmar aquesta afirmació amb la documentació consultada; és possible que els caps catalans tinguessin aquestes relacions —això argumentaven els pro-castellans—, però el moviment del camp no fou obra d'uns caps, car els motius de la lluita i els fets passaven per sobre del domini que poguessin tenir els esmentats capdavaners sobre la gent.

Un primer incident es produí a Sant Boi quan l'enviat del virrei, Jaume Trias, va intentar detenir Narcís Roig de Centelles, que incitava els pobles i amenaçava la gent que no contribuïssin. No fou possible de detenir-lo fins que el veguer de Vilafranca el va poder agafar mentre cridava «Visca la terra i morin els traïdors»; fou esquarterat.⁶⁰

Un fet és evident: la quantitat de tropes que es concentren a Catalunya. Per aquest motiu els llocs de la plana de Vic es negaren a pagar els drets, fins i tot a la diputació, i per això s'organitzà l'últim aixecament de la revolta. Baixaren la gent de Centelles i els veïns que s'havien aixecat amb dues tropes d'uns 600 homes. En passar per Granollers no se n'hi volia afegir cap, però per les amenaces el consell reclutà cent homes i uns altres cent que sortiren voluntàriament. Anaren cap a la Roca i Cardedeu (aquí fou on costà més d'aconseguir l'aixecament) i també a Palautordera i Sant Celoni. Es dirigiren cap a Arenys, i des d'allà anaren a Mataró. El cap de l'expedició era en Josep Llavina de Centelles, juntament amb altres.⁶¹

Els revoltats feren un memorial al rei demanant de poder construir una fortalesa en el lloc de la de Camprodon, que enviés exèrcit per evitar la invasió francesa i fer un servei en diners.⁶² El virrei se'n va desentendre i no es portà a terme. Una vegada més es constata l'actuació antipopular d'aquests representants reials al Principat i implícitament augmenta el recel dels pagesos contra la ciutat de Barcelona, que col·laborava amb el virrei.

Com ja hem dit, la repressió començà amb la decapitació del «Roig de Centelles», després es dictà sentència contra en Soler de Sant Boi i en Torres de Centelles, que no es presentaren. Van detenir el «Coix de Girona» (notari), el qual, acusat d'espia, fou esquarterat i el seu cap exposat a Girona; la mateixa fi, i sense tenir cap culpa, va tenir el governador de Camprodon Diego Rodado.⁶³

Per totes aquestes notícies la gent de la terra, els Barretines, s'anaren concentrant al Llobregat amb la intenció de desarmar la cavalleria. Es concentraren la gent del Llobregat, el Penedès, part de la Segarra, Vilafranca, Igualada, Sarrià i algunes de les viles de marina, com Sitges. Pel que fa a la gent de muntanya (Centelles, el Lluçanès, Vic i el Vallès), els hem deixat en l'intent d'atacar Mataró, que es portà a terme el 26 de novembre.

Els fets greus començaren el 21 de novembre, quan els revoltats, després d'haver ocupat els camins de l'Hospitalet, Esplugues, Montcada i Badalona i de tenir controlades totes les arribades a Barcelona, passaren a desarmar tots els soldats de Begues a Montcada, del Llobregat al Besòs, al crit de «Visca la terra

60. BC, *Sucesos*, foli 57.

61. BC, *Sucesos*, foli 61.

62. *Id.* foli 56.

63. *Id.* foli 57.

i muiren els traïdors». El dia 24 sortiren cap a Sant Feliu tots els efectius de l'exèrcit, i moriren 50 pagesos i alguns soldats (15 pagesos foren fets presoners). L'exèrcit saquejà Sant Feliu, però no arribà a Sant Boi, que era on hi havia la majoria d'aixecats; aquests passaren cap a Sarrià —uns tres mil— i hi organitzaren la resistència.

Els qui eren a Arenys demanaren a Mataró 400 homes per anar contra el virrei, però els jurats s'hi negaren i els revoltats van anar a cremar la casa de Mataró. El dia 26 el comissari general atacà amb 200 cavalls i 6 galeres que havien arribat, i el dia 28 els revoltats fugiren cap a la muntanya. La idea d'en Torres era unir-se amb en Soler, que era a Horta.

Un fet interessant de mencionar és la petició que va fer la noblesa a la diputació de poder perseguir i castigar els revoltats. Aquesta és una presa de posició clara per part d'aquesta classe, per un cantó perquè confirma la postura de la mateixa diputació, i per un altre, perquè responia a la radicalització que el moviment havia anat prenent. Tot això ens fa recordar alhora aquells petits moviments antisenyorials, que hem dit que s'havien de considerar a part; ara veïem com conflueixen, almenys les seves conseqüències, en el moviment general.

Com hem dit, els revoltats es concentraren a Sarrià i a Gràcia i atacaren els exèrcits que hi havia allà. El mateix passà a la Roca, Santa Agnès i Montmeló, contra uns batallons amb 600 cavalls i 200 dragons que venien de Girona. Els aixecats van haver-se de retirar amb alguns morts, i en donaren la culpa als de Mataró pel fet d'haver-se resistit.

El dia 30 de novembre es donà llibertat als detinguts i començà la negociació. El 2 de desembre fou assassinat en Soler (74 anys), la mort del qual fou molt lamentada perquè estava molt ben considerat. La repressió havia començat amb un edicte de la generalitat, la ciutat i el virrei condemnant la revolta; així, hom donà un perdó, però restringit, que provocà un descontentament general.

Un teixidor de Sant Feliu fou condemnat a mort; un de Centelles, pel fet de tocar la cargola, fou també executat. Cridaren a judici 16 dels més culpables, amb la qual cosa es veu que el centre de la revolta era Centelles, a saber: Rocafort i Rocabruna, de l'Estany; Llevina, Comes, Pla (àlies «El Carnisser»), Soler, Serratacò, Rossell i Descatafals, de Centelles; A. Soler i Garriga, de la Garriga; Térmens i Romagosa, de Begues; Mates, del Vendrell; Antic, de Montmany (batlle); Comabella, del pla del Figueró; Massó, de Mataró. Només es presentà Térmens, que fou perdonat, així com en Romagosa i en Massó; el 14 de març de 1690 fou dictat el perdó general, del qual foren exceptuats els esmentats. En Llevina fou desterrat a Sevilla per 10 anys, i en Torres, en Rocafort, en Rocabruna i trenta més passaren a la Cerdanya, i les seves cases, així com la d'en Soler, foren derruïdes i sembrades de sal.⁶⁴

D'aquesta manera, i amb la guerra contra França com a fons, s'acabà la revolta dels Gorretes o Barretines. Durant l'any 1690 encara es trobaren alguns fullets que parlaven de l'oposició a les contribucions.⁶⁵ Els consistorials en de-

64. *Sucesos*, folis 71 i 74.

65. KAMEN, *op. cit.*, p. 226.

manaren una de 25 rals per foc com a substitutiu de l'allotjament, però la quantitat es rebaixà i es posà de manifest el malestar entre aquells (consistorials) i el virrei. L'autor del manuscrit esmentat explica que la queixa de la gent no era tant en funció de la quantitat com pel perdó restringit.

Sociologia de la revolta

Amb tot el que s'ha dit ja queda bastant clara quina és la composició social del moviment, però és necessari de parlar-ne explícitament, ja que hi ha aspectes que cal remarcar. Una primera constatació és que la revolta és de la gent del camp, és a dir, de tots aquells que viuen del treball agrícola.

És, però, interessant d'esbrinar les diferències sobradament conegudes entre aquesta població, ja que és evident que la situació econòmica d'un propietari rendista no era la mateixa que la d'un masover o jornaler. Segons la documentació estudiada, es pot veure que els caps de la revolta eren pagesos propietaris benestants, sense arribar a grans terratinents: així, d'en Torres trobem que era «jurat molt estimat per la seva capacitat i ésser ric»; d'en Soler, que era un terratinent, i en Julià que era pagès del Llobregat de «bona hisenda».⁶⁶

Aquesta constatació de la participació com a capdavaners del moviment dels pagesos rics ens fa descobrir, per un cantó, la participació de tota la pagesia, i per l'altre que, malgrat que la situació econòmica del camp no fos pròspera, una part petita de la pagesia havia pogut aconseguir una estabilitat. Aquest últim fet referma una constant d'una gran part dels moviments socials, que és que les revoltes no acostumen a esclatar en els moments de ruïna total, sinó quan hi ha una certa estabilitat, almenys en una part de la població que hi participa (això es compleix, per exemple, en la mateixa revolta dels Segadors i en la Segona Germania).

La participació dels pagesos benestants es confirma també veient el nombre de revoltats amb càrrecs de síndics, jurats i batlles de les poblacions; per això no és estrany que primer intentessin de negociar amb les autoritats (Llevina, síndic de Centelles; J. Antic, batlle de Montmany; F. Romagosa, batlle de Begues).

Si els capdavaners eren pagesos rics, la massa del moviment estava formada per la resta de gent del camp, tant pagesos com teixidors, fusters, apotecaris i tota mena de menestrals.

S'exceptuen de la població aixecada els privilegiats, cavallers i militars, car ja hem dit que un dels components de la revolta era l'enfrontament de classe entre privilegiats i no privilegiats. Els motius d'aquest enfrontament eren fonamentalment tres: el fet que els primers fossin exempts d'allotjament, la pressió més o menys forta que encara feien els senyors, laics o eclesiàstics, sobre els pagesos mitjançant tributs i obligacions, i finalment la col·laboració dels privilegiats amb el virrei i altres institucions. Les manifestacions concretes en aquests sentits ja s'han mencionat; recordem l'enfrontament entre el poble i els

66. BC, *Sucesos*, foli 32.

canonges de Manresa, la crema de cases de privilegiats a Mataró o l'adjudicació d'allotjament a les masoveries de nobles i l'oposició d'aquests.

Apareix una sola vegada en la documentació, però té una gran importància un altre element que fou fonamental en l'enfrontament posterior entre Catalunya i Felip V, almenys com a detonant, que és la lluita contra la regalia reial de les insaculacions, concretat en aquest cas amb la destitució dels diputats esmentats. Això apareix en una carta que José de Haro féu al Consell d'Aragó el 12 de maig de 1688, dient que l'aixecament era degut també a la lluita «*desde el noble al plebeyo contra la regalia real de las insaculaciones*»,⁶⁷ referint-se al fet que els aixecats no volien la reinsaculació dels Saiol, sinó la reintegració als llocs, i no per gràcia, sinó per justícia.

Confirmem també la no participació en el moviment de les vil·les on predominava l'artesanat, el comerç i els serveis en general. És el cas de Mataró, Granollers, Sabadell, etc. Quina pot ser l'explicació d'aquest fet? Primerament que els allotjaments s'acostumaven a fer en els pobles més pròpiament camperols, i per tant el fet concret de mantenir uns soldats era menys freqüent; i en segon lloc, si aquella represa que comença en major o menor grau a partir del 1680 es produïx en algun indret, aquests són els nuclis artesans i mercantils, sobretot de la costa (cas de Mataró), i quedaven, per tant, una mica al marge de les situacions crítiques del camp, com pot ser la plaga de la llagosta. Així podem entendre que el menor pes dels allotjaments i la menor influència sobre la seva economia de les contribucions afavorissin la no participació en la revolta.

Per això ens refermem en el fet que la revolta dels Gorretes fou una revolta del camp contra tots aquells factors que produïen la crisi econòmica general i bloquejaven una recuperació, és a dir, contra els allotjaments, les contribucions i contra aquells individus o institucions relacionats amb aquests dos fets.

Repercussions

Resumint, podem dir que la revolta té tres moments forts, que foren l'aixecament del 1687, el del 1688 i el del 1689. A través d'aquests moments es veu una evolució que va de menys a més, tant en nombre de gent com en radicalització. L'aixecament del 1687, que té com a focus inicial la població de Centelles, s'estengué per tota la comarca d'Osona, el Lluçanès i una bona part del Vallès. Aquest moviment atacà exclusivament els allotjaments i les contribucions, però no arribà al nucli del problema.

Les repercussions d'aquest primer moment foren, per una banda, la decisió mantinguda de no pagar la contribució i la donació als soldats allotjats del mínim que exigien les constitucions de Catalunya. Per altra banda, va suposar el primer enfrontament important amb l'exèrcit i el poder reial al Principat des dels fets del 1640, i quedà demostrada la força superior del poble davant l'exèrcit. I l'última conseqüència, i la més important de totes, fou l'extensió que els

67. ACA, CA, lligall 240.

revoltats van fer del moviment i els seus problemes, fet que posà les bases de la revolta general que durà fins el 1689.

Seguint l'evolució, constatem que els fets del 1688, que tingueren com a focus original Vilamajor, suposen un augment considerable de gent aixecada, de vuit mil a nou mil persones, amb un eixamplament geogràfic important, arriba d'Osona al Llobregat, i amb una radicalització considerable, en provocar l'aixecament i la integració de Mataró en la revolta i el setge que s'efectuà a Barcelona.

Aquí el moviment continua tenint els mateixos motius, però ataca més concretament els orígens d'aquests: així hom crema la casa del tresorer i fa l'esmentat setge de Barcelona com a lloc d'on surten els mals que la gent pateix. Tant en els fets del 1687 com en els del 1688 la diputació i el Consell de Cent encara no estaven directament enfrontats amb els revoltats.

Les conseqüències d'aquest moviment foren: no es cobraren contribucions; la llibertat del notari Pere Llosa; la reintegració en els seus càrrecs dels diputats Antoni Saiol, Daniel Saiol i Josep Sitges; i el perdó general. També, com a repercussió molt important, s'ha de mencionar la marxa cap a Madrid del virrei, el marquès de Leganés, tolament desprestigiat, l'actuació del qual restà al Principat com a provocadora i no satisféu ni els mateixos desigs del rei ni el seu consell. Finalment, es fa palesa l'extensió de la revolta, la qual, bé que no arribà a tot Catalunya o almenys a tots els seus indrets, els efectes arribaren a una bona part del país, car els èxits aconseguits donaren forces a tots aquells que de bon principi no gosaven.

Finalment, arribem als fets del 1689, amb un pròleg de molts moviments petits, espontanis i de caràcters diversos però que mostren aquesta consciència de la gent de tenir una força superior davant l'exèrcit i les autoritats reials. Només cal recordar que el 1689 els revoltats feren una crida per tot el Principat demanant homes majors de 14 anys per a formar l'«exèrcit de la terra». La repressió que el comte de Melgar i després el duc de Villahermosa portaren a terme contra els pagesos aixecats, primer l'assassinat del «Roig de Centelles» i després la quantitat de penjats i condemnats a galeres, provocà l'últim gran moment de la revolta. L'extensió del moviment arribà a la major part del Principat. Els nuclis de l'aixecament foren, com durant tota la revolta, Centelles, i aquesta vegada, el Llobregat. La massa de gent que es va moure devia ésser immensa (al «Dietari de l'Antic Concell Barceloní» apareix el nombre de divuit mil persones), i el procés de radicalització augmentà, car els dos mitjans d'atac foren el desarmament dels soldats i el bloqueig de Barcelona, els dos motius que presideixen tot el moviment.

Les repercussions foren en aquest cas totalment contràries als revoltats: augment i atac de l'exèrcit (arrasament de Sant Feliu de Llobregat); mort de molts pagesos, molts d'empresonats i exiliats. Una repercussió important també fou la declaració explícita de la diputació i el Consell de Cent en contra de la revolta i fornint diners al virrei; així es posava de manifest la separació dels interessos de les institucions catalanes, i per tant de l'aristocràcia del Principat, amb els interessos dels camperols i en general de les classes populars.

Aquest fet ens farà comprendre la diversa postura que prengueren els uns i els altres durant la Guerra de Successió. Conseqüència d'aquesta postura fou

la concessió per part del Consell d'Aragó als diputats del títol d'illustres i molt lleials, i als consellers de romandre coberts en presència del rei (10-II-1690).⁶⁸

Tot i que hem dit que les repercussions d'aquest últim moment, i per tant de la revolta, foren contràries als revoltats, aquests obtingueren un perdó general restringit, i sobretot a partir d'aleshores només es cobrà una contribució substitutiva dels allotjaments i encara rebaixada de l'import decidit en un principi.

Resumint globalment, les conseqüències de la revolta dels Gorretes o Barretines foren una oposició declarada i manifesta de la gent del camp contra les autoritats reials i del Principat i el fet d'haver aconseguit, en part, de substituir els allotjaments per una sola contribució i segons les seves possibilitats.

Conclusions

Passem revista, per acabar, a aquelles hipòtesis que havíem plantejat de bon principi i sobre les quals s'ha desenvolupat la investigació.

Dèiem, primerament, que els fets que passen del 1687 al 1689 formen una única revolta. Després de l'anàlisi feta de cadascun dels moments de la revolta i dels lligams que es manifesten entre ells, sembla clar de refermar l'existència d'una revolta de 1687-89 i no considerar per separat cadascun dels moments esmentats. No es poden considerar desunits, perquè és evident que l'un determina, implica i condiciona l'altre i perquè és clar que els motius al llarg dels tres anys són els mateixos.

També es referma aquesta unitat pel fet del nucli origen del moviment. La documentació reflecteix perfectament que Centelles i la rodalia fou el motor de la revolta, ja sigui perquè la majoria de dirigents eren d'allà, o perquè s'originà efectivament des d'allà, o perquè fou la brasa que va encendre tot el foc. Tots aquests motius queden perfectament explicats en la documentació.

La segona hipòtesi plantejada era que les relacions amb la revolta del 1640 són força limitades, i no és possible de parlar d'una perllongació d'aquesta, bé que en unes altres circumstàncies, com diuen Kamen i Terol. Mantenim la hipòtesi perquè, a part el fet d'ésser una altra la conjuntura econòmica del 1687, sobretot hi ha un canvi en la composició social de la revolta respecte a la del 1640, en què la participació popular fou bastant més mediatitzada que en l'estudiada. En aquella tingueren el paper principal les institucions catalanes com a defensors dels interessos del Principat; en la revolta dels Barretines o Gorretes succeïx el contrari, ja que aquestes institucions es posen en contra dels revoltats d'una manera explícita: per exemple, la diputació durant els fets del 1689 estava a punt de sortir amb el diputat militar, el comte de Plasència, al capdavant dels cavallers.⁶⁹ Dintre d'aquesta mateixa qüestió observem que, mentre que el 1640 les institucions s'enfrontaren amb el virrei i l'audiència, en aquest cas el virrei, sobretot el marquès de Leganés, atacà la diputació, però

68. BC, *Sucesos*, foli 70.

69. BC, *Sucesos*, foli 72.

aquesta no ho féu respecte a les autoritats reials, i molt menys durant els virregnats del comte de Melgar i del duc de Villahermosa, ja que l'actuació era comuna.

Un altre factor a tenir en compte és que en la revolta dels Segadors i en la posterior decisió de posar-se sota el rei francès hi havia una causa fonamental, que era la defensa de les institucions catalanes en contra del centralisme castellà. Ara aquest fet es dona en uns termes molt més reduïts, car tot i que l'enemic continua essent el mateix, els motius de l'enfrontament es presenten més en termes econòmics (allotjaments i contribucions) que no pas polítics.

Amb tot, el motiu més important per a no poder parlar de continuïtat respecte al 1640 és que la revolta dels Gorretes surt de mans del poble i s'hi manté, mentre que en la revolta dels Segadors surt del poble però n'agafa la direcció la diputació.

Una altra hipòtesi feia referència a les causes de la revolta, posant la màxima atenció en els allotjaments i les contribucions. El fet queda més que provat al llarg de l'estudi, i es comprova que en cadascun dels moments de l'aixecament les peticions volten entorn d'aquestes.

Tots els altres enfrontaments que es produïren van perfectament lligats amb aquests: així, l'atac dels privilegiats, que a part el que pugui representar de lluita antisenyorial, és una queixa per l'existència de situacions de privilegi. Un altre fet relacionat és l'atac al tresorer, Pere de Montaner, com a recaptador d'impostos, i als virreis com a creadors d'allotjaments i contribucions. Hi hem d'afegir l'actuació nefasta d'aquests últims, que provocaren una gran part del malestar i atacaren alguns membres de les institucions catalanes com a inspiradors de la revolta (el cas de la destitució dels germans Saiol i Sitges).

Finalment, plantejàvem, en relació amb aquest conflicte de classe, l'enfrontament camp-ciutat, negat per Terol. Refermem també en aquest cas la primera apreciació, car seguint l'evolució de la revolta i el punt culminant de les seves accions es constata aquesta oposició a la ciutat com a residència de les autoritats i organismes que causen el malestar. Una prova del que diem són els dos setges que es feren a Barcelona els anys 1688 i 1689, i també el desarmament de soldats del 1689. Pel que fa a conflictes directes de classe, sembla que es podria confirmar que es dona en aquells moviments assenyalats, que es duen a terme paral·lelament a la revolta dels Gorretes, però que no hi estan directament relacionats, i també es dona en la mateixa revolta però no originàriament, sinó que de la lluita contra els allotjaments i les contribucions derivaria el conflicte de classe i l'enfrontament camp-ciutat.

Així, doncs, aquesta fou la revolta dels Gorretes o Barretines, que per la seva magnitud, tant per la gent que hi participà com per la seva durada, hauria de merèixer un lloc destacat en la història del segle XVII català, sobretot pel que suposa de nou enfrontament després del 1640 i pel que pot ajudar a entendre la situació econòmica i social dels últims anys del segle XVII i la posterior Guerra de Successió.